

Світовий Олександр Михайлович

доктор економічних наук, професор, професор
кафедри маркетингу, менеджменту та управління
бізнесом Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Svitovyi Oleksandr

Doctor of Sciences (in Economics), Professor,
Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University,
<https://orcid.org/0000-0002-0675-559X>

**ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ
FEATURES OF THE ECONOMIC CONDITION OF THE PHARMACEUTICAL MARKET**

Світовий О. М. Особливості економічної
кон'юнктури фармацевтичного ринку.

*Український журнал прикладної економіки та
техніки. 2022. Том 7. № 4. С. 116 – 121.*

Svitovyi O. Features of the economic condition of
the pharmaceutical market.

*Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology. 2022. Volume 7. № 4, pp. 116 – 121.*

Сьогодні фармацевтична галузь стала невід'ємною частиною системи охорони здоров'я. Фармацевтична промисловість вважається однією з найбільших галузей промисловості, що швидко розвиваються. Це основне джерело створення робочих місць і грошових надходжень в іноземній валюті для країни. Визначено, що становлення українського фармацевтичного ринку відбувається під впливом державної політики в частині забезпечення споживачів доступними лікарськими засобами, а також засвідчує гостру конкуренцію у сфері виробництва, дистрибуції й споживання між вітчизняними та іноземними виробниками фармацевтичної продукції. Проаналізовано загальний обсяг фармацевтичного ринку в грошовому, натуральному вираженні та структури продажу фармацевтичної продукції розрізі цінних ніш. Виокремлено основні види конкурентної боротьби на фармацевтичному ринку, враховуючи стан економічної кон'юнктури українського ринку фармацевтичної продукції та статистики його розвитку. Визначено проблеми, з якими стикнувся фармацевтичний ринок і які в підсумку вплинули на кон'юнктуру фармацевтичного ринку.
Ключові слова: фармацевтичний ринок, фармацевтичні підприємства, фармацевтична продукція, кон'юнктура.

Today, the pharmaceutical industry has become an integral part of the health care system. The pharmaceutical industry has been identified as one of the largest and fastest growing industries. This is the main source of job creation and foreign exchange earnings for the country. It was determined that the Ukrainian pharmaceutical market under the influence of state policy contributes to the provision of affordable medicines to consumers, and also ensures fierce competition in the field of production, distribution and consumption between domestic and foreign manufacturers of pharmaceutical products. The conjuncture of the modern pharmaceutical market of Ukraine contributes to the growth of production volumes, the saturation of products among domestic and foreign enterprises, the dynamism of their registration activity, a free increase in the price of pharmaceutical products and medical products, and a decrease in the solvency of the population, which causes the predominant use of generics. The total volume of the pharmaceutical market in monetary and physical terms and the structure of sales of pharmaceutical products in terms of price niches were analysed. It has been determined that the growth rate of the pharmaceutical market, as a rule, exceeds the growth rate of GDP, as a result of which the market is the most attractive for entities from other industries to enter it. It was determined that the low purchasing power of the population and the insufficient level of state procurement of pharmaceutical goods affects the change in the structure of export and import operations in the industry. The main types of competition in the pharmaceutical market are singled out, taking into account the state of the economic state at the Ukrainian market of pharmaceutical products and statistics of its development. The problems faced by the pharmaceutical market and which ultimately affected the pharmaceutical market are outlined.

Keywords: pharmaceutical market, pharmaceutical enterprises, pharmaceutical products, economic state.

Вступ

Фармацевтичний ринок України як складна соціально-економічна система активно демонструє динамічний розвиток окремих його сегментів та засвідчує зростання попиту кінцевих споживачів на продукцію галузі, вдосконалення товарного асортименту, розвиток фармацевтичних торговельних мереж. Становлення українського фармацевтичного ринку відбувається під впливом державної політики в частині забезпечення споживачів доступними лікарськими засобами, а також засвідчує гостру конкуренцію у сфері виробництва, дистрибуції та споживання між вітчизняними та іноземними виробниками фармацевтичної продукції, аптечними торговельними мережами, фармацевтичними дистриб'юторами в частині реалізації фармацевтичної продукції та аптечними закладами. Фармацевтична галузь намагається задовольнити мінливе споживання, постійно пропонуючи нові продукти на ринку. Галузь стоїть перед вічним викликом – покращити та продовжити життя, а з іншого боку – забезпечити збільшення прибутку при зменшенні витрат.

Дослідження стану кон'юнктури фармацевтичного ринку стосується широкого кола питань. Зокрема проблематикою досліджень розвитку вітчизняного фармацевтичного ринку та його впливу на економічні засади розвитку країни займалися такі вітчизняні вчені, як: О.С. Шпичак [1], О.Є. Шандрівська [3], А. В. Цветковська [3], І.Я. Городецька [4], О.М. Корнієнко [4], Н.Л. Ханик [4], М.В. Бобко [4], О.С. Кухтенко [5], Л.С. Симонян [5], Є.В. Гладух [5]. О.Б. Саліхова [8], Д.О. Гончаренко [8]. Дослідженням кон'юнктури світового ринку займалися N. Lakdawalla, Darius [9].

Мета статті

Мета статті – проаналізувати та дослідити особливості економічної кон'юнктури фармацевтичного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Кон'юнктура ринку – це економічне становище, що склалося на ринку стосовно попиту, пропозиції, ціни, товарних запасів, ситуації основних фірм – конкурентів та ін. [1]. Для конструктивної оцінки ринкової кон'юнктури застосовують ринкові показники: ціни; продуктові запаси; статистика ділової активності.

Витрати на фармацевтичну галузь складають значну частку витрат на охорону здоров'я в країні. Поки фармацевтичні препарати є невід'ємним компонентом ефективних сучасних систем охорони здоров'я, а їх переваги в терміні збільшення тривалості життя та покращення якості життя безсумнівні.

Основними перевагами фармацевтичної галузі, які позитивно впливають на національну економіку, є:

- зменшення видатків на охорону здоров'я;
- покращення якості життя, пов'язаної зі здоров'ям;
- підвищення вартості загального економічного виробництва;
- збереження наявної зайнятості та створення нових робочих місць;
- численні підприємства в інших галузях економіки отримують вигоду від успіху фармацевтичних підприємств. Близько 40 % усієї доданої вартості створюється підприємствами поза фармацевтичною галуззю.

- збільшення довгострокового економічного зростання та міжнародної конкурентоспроможності. Таким чином, очевидно, що фармацевтична галузь є основним сектором зростання та конкурентоспроможності для країни та економіки.

Кон'юнктура сучасного фармацевтичного ринку України визначається зростанням обсягів виробництва, насиченістю ринку продукцією серед вітчизняних та зарубіжних підприємств, динамічністю їх реєстраційної активності, повільним підвищенням цін на фармацевтичну продукцію та виробу медичного призначення, низькою платоспроможністю населення, що зумовлює переважне застосування генериків [2]. Після закінчення терміну дії патенту на оригінальний лікарський препарат у фармацевтичній галузі відкриваються генерики, що сприяє збільшенню конкуренції шляхом істотного зниження цін. Генерик – це копія вихідного препарату; тобто він містить той самий активний фармацевтичний інгредієнт і, таким чином, є ідеальною заміною. Підприємства, які виробляють генерики, можуть знизити ціни, тому що вони витрачають менше на НДДКР, вони несуть менші постійні витрати (просування, брендинг тощо), а їхні основні витрати – це виробництво.

Особливість українського фармацевтичного ринку полягає не тільки у великій кількості зареєстрованих ліків, а й у великій кількості суб'єктів господарювання. 278 українських фармацевтичних підприємств мають ліцензії на виробництво ліків і понад 200 іноземних фармацевтичних компанії постачають свою продукцію в Україну. Фармацевтична галузь також є досить продуктивною, з валовою доданою вартістю на одного працівника, яка більш ніж удвічі перевищує середній показник для української економіки.

Державний ринок фармацевтичної продукції як вагомий промисловий сектор та одна з найприбутковіших галузей господарського комплексу України активно демонструє зростання у динаміці економічного розвитку.

Аналізуючи загальний обсяг фармацевтичного ринку, визначено, що протягом досліджуваного періоду 2018-2021 рр. спостерігається зростання ринку в грошовому та в натуральному вираженні. Протягом 2021 р. фармацевтичний ринок у грошовому вираженні зріс на 18,2% порівняно з 2020 р. та на 52,9 % порівняно з 2018 р. і становив 5084 млн дол. США. У натураль-

ному вираженні також прослідковується зростання після 2019 р. У 2021 р. фармацевтичний ринок становив 17,7 млрд упаковок, що на 2,09% більше порівняно з 2019 р.

Фармацевтична галузь демонструє тенденції до зростання з точки зору ширини та обсягу виробництва. Тим не менш, це був лише один із видів прогресу до комерціалізації імітацій ліків, тоді як фундаментальні дослідження залишалися вкрай недостатніми. Було мало нових ліків і мало інвестицій у творчі дослідження та розробки. Фармацевтична галузь України дуже нерозвинена порівняно зі іншими країнами ЄС.

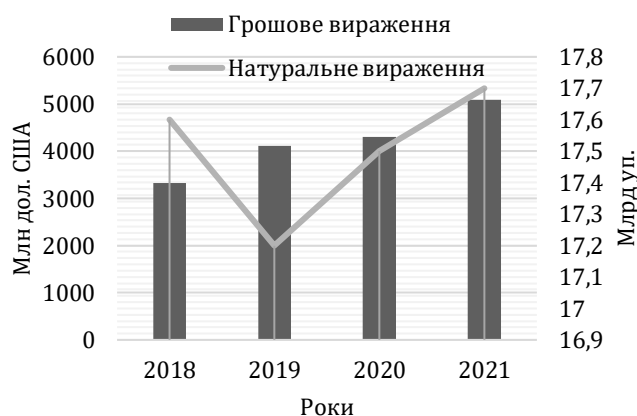

Рис. 1. Загальний обсяг фармацевтичного ринку в грошовому та натуральному вираженні, 2018-2021 рр.

Джерело: складено автором за даними [7]

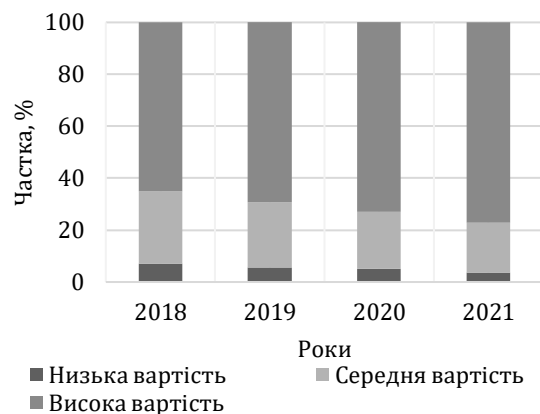

Рис. 2. Структура продажу фармацевтичної продукції у розрізі цінних ніш, 2018-2021 рр.

Джерело: складено автором за даними [7]

Фармацевтична галузь України як країни із середнім рівнем доходу, що розвивається, характеризується: формуванням фармацевтичного ринку на основі генериків; регулюється державними органами влади щодо лікарських засобів. Основними елементами регулювання є політика щодо генеричних лікарських засобів, сприяння місцевому виробництву, контроль цін.

Аналізуючи структуру продажу фармацевтичної продукції за досліджуваний період 2018-2021 рр., визначено, що найбільшу частку займає фармацевтична продукція високої вартості, у 2021 р. частка фармацевтичної продукції високої вартості займає 77,2 % та має тенденцію до збільшення, у 2021 р. вона зросла на 12,1 % в порівнянні з 2018 р. Фармацевтична продукція середньої вартості складає частку 27,8 % у 2021 р. Найменшу частку займає фармацевтична продукція низької якості, у 2021 р. вона становила 7,1 %. Варто зазначити, що частки середньої та низької вартості фармацевтичної продукції протягом 2018-2021 рр. мають тенденцію до зменшення. Проблемою, з якою стикнулася фармацевтична галузь за досліджуваний період, стала інфляція. Хоча очікується, що протягом року вплив базової інфляції поступово стане менш серйозним, є ознаки того, що інфляційний тиск на деяких ринках буде більш стійким, ніж передбачалося раніше. Це може призвести до того, що фармацевтичні підприємства будуть мати справу з істотно вищими витратами та іншими взаємопов'язаними проблемами. Величина перешкод для зростання продажів і прибутковості вплине на компанії з різних точок зору. Певною мірою фармацевтичний сектор є більш стійким до цих викликів, ніж інші галузі. Однак компаніям слід підготуватися до можливості більш високого стійкого інфляційного тиску.

Розповсюдження пандемії Covid-19, яке призвело до значних обертів у світовій торгівлі на масштабних ринках фармацевтичних виробів, ускладнило кон'юнктуру вітчизняного ринку фармацевтичної продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, логістику експортних та імпорتنих операцій, позначилося на результаті функціонування ланцюгів поставок фармацевтичної продукції [5]. Також загострилася конкурентна ситуація на цільових ринках лікарських товарів. Визначено, що низька купівельна спроможність населення та недостатній рівень держзакупівлі фармацевтичних товарів впливає на зміну структури експортних та імпорتنих операцій у галузі зростання обсягів експортної продукції.

Індикаторами міжнародної торгівлі України фармацевтичною продукцією є імпорт та експорт. Вони мають повторювану динаміку з 2018 по 2021 рр. і тісно пов'язані між собою. Середня частка експорту фармацевтичної продукції становить лише 0,35% від загального експорту. Середній обсяг імпорту товарів медичного призначення становить 3,41% від загального імпорту. Середня частка експорту фармацевтичної продукції в загальному експорті до країн ЄС

становить лише 0,1%. Імпорт фармацевтичної продукції становить 6,57% від загального обсягу імпорту. Тому в структурі зовнішньої торгівлі помітні показники імпорту, оскільки експорт фармацевтичної продукції не відіграє істотної ролі у формуванні платіжного балансу [11].

Надмірна залежність України від імпортних фармацевтичних препаратів також робить її надзвичайно вразливою до впливу надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я, як в результаті пандемії Covid-19, відбулися збої у ланцюзі постачання на початку пандемії в 2020 р., які серйозно вплинули на доступність ліків у країні, оскільки багато країн, які виробляють фармацевтичну продукцію, обмежили експорт. Враховуючи високу інфляцію, проблеми з ланцюгом поставок, що знову виникають, і поширені макроекономічні наслідки війни в Україні, фармацевтична галузь стикається з абсолютно новими проблемами після турбулентності пандемії Covid-19. Але навіть незважаючи на відповідне уповільнення, фармацевтична галузь змогла підвищити свій реальний економічний обсяг у 2018-2021 рр.

Для визначення потреби у препаратах, застосування яких не може бути пов'язане з одним видом захворювання, використовують інформацію про фактичну витрату цих лікарських засобів [3]. Фактична витрата, що її розглядають у статистиці за кілька років, ураховує усі фактори, які прямо чи не зовсім впливають на потребу лікарських препаратів, виробів медичного призначення і дає можливість виявити тенденції їх застосування [4].

Загальний обсяг світового фармацевтичного ринку оцінюють у 1089 млрд дол. США, а нашого фармацевтичного ринку – 5084 млн доларів США, але темпи зростання вітчизняного фармацевтичного ринку значно перевищують темпи зростання світового ринку. Темпи зростання цього ринку, як правило, перевищують темпи зростання ВВП, внаслідок чого галузь є потенційно привабливою для входження у неї суб'єктів із інших галузей. За даними Міністерства економіки України, темпи зростання ВВП у 2022 р. мали б становити 3,8%, у 2023 р. – 4,7% та у 2024 р. – 5%. Прогнозовані темпи розвитку роздрібного ринку фармацевтичної продукції у цей період мали б досягти 14–19% у національній валюті. Наприклад, в національній валюті місткість фармацевтичного ринку України у 2020 р. становила 133824,47 млн грн, що на 17,059 млн грн (14,61%) більше, ніж у 2019 р. [7]. У його структурі близько 85% займав аптечний сегмент та 15% – госпітальний (2020 р.). На продукцію українських фармацевтичних виробників припадає 35,9% товару; на товари імпортного виробництва – 64,1% відповідно (2020 р.).

Фармацевтична галузь взагалі вирізняється надзвичайною продуктивністю: середній показник на одного підлеглого припадає майже 1,4 млн грн ВВП; а також високою інвестиційною привабливістю: на кожні 100 грн доданої вартості припадає 19 грн інвестицій. Вагомий та значний внесок у розвиток фармацевтичної галузі роблять українські виробники, які вкладають значну частку прибутку в НДДКР.

Стан економічної кон'юнктури українського ринку фармацевтичної продукції та статистики розвитку дає змогу виокремити основні види конкурентної боротьби на фармацевтичному ринку, а саме:

- ✓ конкуренцію між українськими та закордонними фармацевтичними підприємствами-виробниками, а також світовими лідерами фармацевтичної галузі, які скоріш за все можуть ввійти в ринок, значний розвиток підприємств суміжних галузей (галузі біотехнології) та інших галузей (харчової, переробної), стратегії розвитку яких передбачають у перспективі входження на фармацевтичний ринок;
- ✓ конкуренцію з боку товарів-замінників, а також конкуренцію з боку оригінальних препаратів і біологічно активних добавок;
- ✓ конкуренцію логістичних поставок фармацевтичних препаратів, а також конкурентну боротьбу за домінування у аптечних сегментах та представлення власних інтересів в каналах розподілу фармацевтичної продукції (лікарі, дистриб'ютори);
- ✓ конкуренцію на рівні дистриб'юторів;
- ✓ тиск з боку споживачів.

Можна стверджувати, що на ринку фармацевтичної продукції прослідковується тенденція до консолідації бізнесу та виходу з ринку слабких фармацевтичних підприємств через їхню неспроможність конкурувати на ринку. Лідери фармацевтичного ринку будуть орієнтуватися на світовий фармацевтичний ринок, використовуючи різні інструменти цільового чи концентрованого маркетингу, які спрямовані на особливу групу потенційних споживачів з метою задоволення їх потреб.

За даними ДССУ, зменшення ВВП за I кв. 2021 р. становило 2,2% порівняно з тим періодом минулого року. Тим часом Україна стає на шлях економічного зростання, однак це пов'язано з низькою базою порівняно з 2020 р. За даними Міністерства економіки, зростання у II кв. 2021 р. становитиме близько 6% порівняно з II кв. 2020 р. А ще Мінекономіки прогнозує зростання ВВП у 2021 р. на 4,1 %. За даними ДССУ, у 2020 р. зафіксовано невелику інфляцію – 2,7 %. У 2021 р. темпи інфляції підвищилися і за висновками січня–червня становили 8,3% порівняно з таким самим періодом минулого року. На тлі низької бази порівняно з минулим роком фармацевтичний ринок також продемонстрував значне зростання у II кв. 2021 р. І продовжується позитивна ситуація до зростання зарплатні та доходів населення [7].

На початку 2020 р. під час пандемії COVID-19 нами були визначені проблеми, з якими стикнувся фармацевтичний ринок і які в підсумку вплинули на кон'юнктуру фармацевтичного ринку:

✓ для українських виробників важливим є питання нестачі окремих субстанцій. За кілька місяців до початку карантину в Україні світові країни-виробники субстанцій впровадили ембарго на їхнє постачання. Поступово, вже протягом весни, карантинні заходи послабили і відновили експорт субстанцій спочатку з Китаю, а вже в квітні – частково з Індії [6];

✓ залежність від імпорту активних фармацевтичних інгредієнтів. Це і надалі впливатиме на статистику ринку та буде складати дефектуру за окремими факторами;

✓ у березні внаслідок перерозподілу між ринками був дефіцит товару закордонних виробників за окремими позиціями.

Зазначене вище є наслідком відсутності державної політики щодо розвитку фармацевтики на засадах національних інноваційних надбань, що призвело до нестачі ЛЗ, МВ, а також вихідних товарів фармацевтичного виробництва, насамперед активних фармацевтичних інгредієнтів, яка виникла внаслідок пандемії Covid-19, продемонструвала неготовність України до таких викликів [8].

З метою подальшого інтенсивного розвитку фармацевтичної галузі фармацевтичний промисловості необхідно: сприяти передачі ноу-хау та науково-дослідних робіт, вдосконалити знання про відмінні характеристики нових ринків, ринкову ефективність і конкуренцію, встановити партнерські відносини з великими клієнтами [10]. Природа фармацевтичної промисловості така, що ключовим рушієм її зростання є інновації. Інновації у фармацевтичній галузі мають вирішальне значення для теперішнього та майбутнього прогресу в охороні здоров'я.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Кон'юнктура фармацевтичного ринку характеризується зростанням обсягів виробництва та реалізації фармацевтичної продукції. Для забезпечення населення новими доступними фармацевтичними продуктами варто створювати нові об'єкти інноваційної інфраструктури (бізнес інкубатори, бази даних тощо) та інтегровані утворення (фармацевтичні кластери) за участю держави, бізнес-структур, науково-освітніх організацій, що є обов'язковою умовою для ініціації та поширення відкритих інновацій, використання інструментів державно-приватного партнерства, реалізації потенціалу суперечливих відносин співробітництва та конкуренції, спеціальні інвестиційні контракти.

Дослідження дозволяє зробити висновок про наявність значного конкурентного потенціалу, накопиченого фармацевтичними виробниками. Реалізація конкурентного потенціалу забезпечить підвищення доступності вискоелефективних інноваційних фармацевтичних товарів для населення та підвищення рівня безпеки України.

Список літератури

1. Шпичак О. С. Маркетингові дослідження фармацевтичного ринку седативних лікарських засобів рослинного походження для використання у спортивній медицині. *Вісник Фармації*. 2013. № 3(75). С.64–68
2. Фармацевтична енциклопедія. Веб-сайт. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/>
3. Шандрівська О. Є., Цветковська А. Є. Дослідження фармацевтичного ринку України: у фокусі концентрація ринку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2022. № 1 (9). С.56–68
4. Городецька І. Я., Корнієнко О. М., Ханик Н. Л., Бобко М. В. Дослідження цінової кон'юнктури ринку лікарських засобів. *Фармацевтичний часопис*. 2019. № 4. С. 45–50
5. Кухтенко О. С., Симонян Л. С., Гладух Є. В. Маркетингові дослідження ринку лікарських засобів, що застосовуються при лікуванні кардіологічних захворювань. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2017. Т. 10, № 2(24). С. 219–223

6. Горлова І. Стислий огляд стану фармацевтичного ринку України за I квартал 2020 р. та прогноз його розвитку на поточний рік. *Фармацевтична галузь*. 2020. № 3 (80). URL: <https://promoboz.com/ru/journal/2020/3-80-iyun/stislj-oglyad-stanu-farmatsevtichnogo-rinku-ukrayini-za-i-kvartal-2020-r-ta-prognoz-jogo-rozvitku-na-potochnij-rik/>
7. Кірсанов Д. Аптечний продаж за підсумками 2021 р.: фармринок продовжує зростання, перевищуючи очікування експертів. *Щотижневик Аптека*. 2022. № 02 (1323) 24. URL: <https://www.apteka.ua/article/625683>
8. Саліхова О. Б., Гончаренко Д. О. Виклики Covid-19 фармацевтичній промисловості: відповіді ЄС та України. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 3. С. 93-1
9. Lakdawalla, Darius N. Economics of the Pharmaceutical Industry. *Journal of Economic Literature*. 2018. № 56 (2). С. 397-449. DOI: 10.1257/jel.20161327
10. Jovana Milenković & Dragana Lakić. Analysis of the economic situation of the South East European pharmaceutical industry, *Journal of Medical Economics*. 2020 no. 23:9. pp. 932-939. DOI: 10.1080/13696998.2020.1763371
11. Budnikevych, I., & Honchar, V. (2020). Regulatory mechanisms of Ukrainian pharmaceutical market competitiveness in the context of European integration. *Three Seas Economic Journal/* 2020. 1(3). pp. 1-8. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2020-3-1>

References

1. Shpychak O. S. (2013). «Marketing research of the pharmaceutical market of sedative medicines of herbal origin for using in sport medicine». *Visnyk Farmatsii*. 3(75). pp. 64-68.
2. Farmatsevychna entsyklopediia. Вебсайт. Available at: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/>
3. Shandrivska O. Ye., Tsvetkovska A. V. (2022). «Esearch of the Ukraine pharmaceutical market: the market concentration in the focus». *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik»*. no. 1 (9). pp. 56-68.
4. Gorodetska I. Ya., Kornienko O. M., Khanyk N. L., Bobko M. V. (2019). «Research of the prices of the medicines for glaucoma treatmen». *Farmatsevychnyi chasopys*. no. 4. pp. 45-50.
5. Kukhtenko O. S., Simonyan L. S., Hladukh Ye. V. (2017). «Market research of medicinal products which are used in cardiological diseases treatment». *Aktualni pytannia farmatsevychnoi i medychnoi nauky ta praktyky*. no. 2(24). pp. 219-223.
6. Horlova I. (2020). Styslyj ohliad stanu farmatsevychnoho rynku Ukrainy za I kvartal 2020 r. ta prohnoz joho rozvytku na potochnyj rik. [A brief overview of the state of the pharmaceutical market of Ukraine for the first quarter of 2020 and a forecast of its development for the current year]. *Farmatsevychna haluz'*. [Pharmaceutical industry]. (electronic journal). no. 3 (80) Available at: <https://promoboz.com/ru/journal/2020/3-80-iyun/stislj-oglyad-stanu-farmatsevtichnogo-rinku-ukrayini-za-i-kvartal-2020-r-ta-prognoz-jogo-rozvitku-na-potochnij-rik/>
7. Kirsanov D. (2022). Aptechnyj prodazh za pidsumkamy 2021 r.: farmrynok prodovzhuie zrostantia, perevyschiuchy ochikuvannia ekspertiv. [Pharmacy sales according to the results of 2021: the pharmaceutical market continues to grow, exceeding the expectations of experts]. *Shchotyzhnevyyk Apteka*. [Weekly Pharmacy]. (electronic journal). no. 02 (1323) 24. Available at: <https://www.apteka.ua/article/625683>
8. Salikhova O. B., Honcharenko D. O. (2021). «Challenges of the Covid-19 pandemic to pharmaceutical manufacturing: the EU and Ukraine's response». *Economy and forecasting*. no 3. pp. 93-117
9. Lakdawalla, Darius N. (2018). «Economics of the Pharmaceutical Industry. *Journal of Economic Literature*». №56 (2). pp. 397-449. DOI: 10.1257/jel.20161327
10. Jovana Milenković & Dragana Lakić (2020). «Analysis of the economic situation of the South East European pharmaceutical industry, *Journal of Medical Economics*, no. 23:9. pp. 932-939. DOI: 10.1080/13696998.2020.1763371
11. Budnikevych, I., & Honchar, V. (2020). Regulatory mechanisms of Ukrainian pharmaceutical market competitiveness in the context of European integration. *Three Seas Economic Journal*. 1(3). pp. 1-8. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2020-3-1>

Стаття надійшла до редакції 12.11.2022 р.